

Радомир В. ИВАНОВИЋ*

СВАКО ПРИЧАЊЕ ИМА СВОЈЕ ЗАКОНЕ
(КОМПАРАТИВНО ПРОУЧАВАЊЕ ПРИЧАЊА ВУКА
ДОЈЧЕВИЋА И ПРИМЈЕРА ЧОЈСТВА И ЈУНАШТВА)

„Треба градити дело да остави
утисак да је поникло само.”

Ђ. Верџа

Айсџиракџи: Студија „Свако причање има своје законе” написана је поводом 140-годишњице Љубишине смрти (1878–2018). Подијељена је у три дијела:

— *Први дио* посвећен је теоријској равни проучавања и сумирању досадашњег проучавања Љубишиног и Поповићевог дјела, с обзиром на то да постоје двије обухватне научне области (*љубишиологија* и *поповићеологија*), као облици интердисциплинарне дјелатности, које обухватају двадесетак научних дисциплина.

— *Други дио* посвећен је примијењеној равни и егзактном утврђивању немалог броја сродности и разнородности, будући да њихови стваралачки опуси припадају протореализму, критичком и фолклорном реализму.

— *Трећи дио* посвећен је коментарима примарне и секундарне литературе који увелико помажу читаоцу да се лакше оријентише у веома сложеној тематици и проблематици, особито када су у питању нараторолошка, генолошка, фолклористичка и компаратистичка истраживања.

Кључне ријечи: трагедија, наратива, наратори, компаратистика, фрагментација, интеграција, мудроносна проза, нараторологија, генологија, фолклористика и културологија

* Академик Радомир В. Ивановић, инострани члан ЦАНУ

1.

Историчари идеја, историографи и књижевни историчари уни-соно тврде да веома активно и плодно егзистирају три разуђене научне области интердисциплинарних истраживања: *његошологија*, *љубишологија* и *поповићологија*. Првој од њих посвећено је, до данас, преко 23.000 библиографских јединица (1833–2018), другој евидентно мање — око 1.300 (1875–2018), а трећој око 1.400 библиографских јединица (1883–2018). Његошево дјело припада кругу аутентичних књижевних остварења у контексту европске и свјетске књижевности, док Љубишина и Поповићева дјела припадају контексту јужнословенских, балканских и словенских књижевности, захваљујући идиолекту на коме су писана, који је у великој мјери отежавао разумијевање, усвајање и превођење на стране језике.¹

Евидентан развој друштвених и хуманистичких наука у посљедњим деценијама XX и почетком XXI вијека узроковао је објављивање десетина узорних монографија о овим писцима, као и обиље студија и огледа њима посвећених, уз десетине садржајних зборника радова, који видно богате нашу културну, научну и умјетничку баштину. Сумирајући резултате истраживања у посљедњих пола вијека, објављених као посебна издања или у периодичним публикацијама, објавили смо три обухватне студије и уврстили их у три одговарајуће монографије: „Одабрани коментари и критичка издања *Горској вијеница* у посљедњим деценијама развоја његошологије (1975–2017)”, „Најновија фаза афирмације љубишологије као интердисциплинарне дјелатности” и „Умјетничке и научне

---

¹ Његошева *Библиографија* још увијек није објављена in extenso. Најпотпунија је до сада она која је објављена 2013. године, у четири тома, на 2.887 страница. Њени аутори су: Љиљана Ђорђевић, Лидија Калуђеровић, Петар Кривокапић, Нада Драшковић и Анђелка Мартиновић, а издавач је Институт за црногорски језик и књижевност, Подгорица, 2013.

Најпотпунију Љубишину *Библиографију* објавио је Мирослав Лукетић, као пету књигу *Сабраних дјела (Криптичко издање)*, ЦАНУ, НИО „Универзитетска ријеч” и Историјски архив, Титоград — Никшић — Будва, 1988. Она обухвата 207 страница зборничког формата или 1.006 библиографских јединица.

Др Бранка Г. Драгосавац објавила је потпуну, персоналну и анотативну *Био-библиографију* М. М. Поповића, као седму књигу *Цјелокућних дјела*, Фонд за развој Куча „Марко Миљанов”, Подгорица, 2017. Она обухвата 324 странице и 1.364 библиографске јединице.

вриједности дјела М. М. Поповића (Прилог науци о науци)”, 2018.² Двије посљедње би требало анализирати као саставне дјелове зборника радова: *Умјетничке и научне вриједности дјела М. М. Поповића* (Подгорица, 2018) и *Књижевно дјело Стефана Миширова Љубише у свом времену и данас* (Подгорица, 2019, у штампи).

Највећи дио научне продукције савремених његошолога, љубишолога и поповићолога посвећен је супстанцијалној, док је мањи дио посвећен релацијској теорији. Објављени радови у највећој мјери припадају науци о књижевности, науци о језику, фолклористици, историји, компаратистици и културологији. Много мањи дио припада филозофији, естетици, етици, антропологији и етнологији. Основни предмет нашег истраживања посвећен је компаратистици, било да је ријеч о општој књижевности (*littérature générale*), било о упоредној књижевности (*littérature comparée*). Као што је познато, ова област проучавања дијели се на три дијела: 1. проучавање генетских и контактних веза (имагологија), 2. проучавање типолошких аналогја и 3. проучавање интердисциплинарних повезаности, о чему опширно и систематично пише познати германиста и слависта Зоран Константиновић (видјети *Преједни речник компаративистичке терминологије у књижевности и култури* групе аутора, Нови Сад, 2011, стр. 482, као и *Лексикон савремене културе*, Београд 2008, који је приредио Ралф Шнел).³

Проучавајући однос продукционог и рецептивног модела и у оквирима супстанцијалне и у оквирима релацијске теорије, регистровани смо релативно мали број компаратистички заснованих

---

² Прва студија је објављена у нашој монографији — *Њејош. Њејошологија. Њејошологи* (ЦАНУ, Подгорица, 2017, стр. 199–228). Друга студија у монографији — *Казалице Стефана Миширова Љубише* (ЦАНУ, Подгорица, 2018, стр. 271–289), а трећа у монографији — *Поејика и ејика Марка Миљанова* (Подгорица, 2019, стр. 398–432, у штампи).

³ Познате су и признате Константиновићеве књиге ове провенијенције на српском језику: *Увод у упоредно проучавање књижевности* (1984), *Компаративно виђење српске књижевности* (1993), *Интертекстуална компаративистика* (2002) и *Нове компаративне теме* (2011), као и на њемачком језику: *Weltliteratur. Strukturen. Modelle. Systeme* (1975) и *Vergleichen die literatur Wissenschaft* (1988). Упутно је видјети и недавно објављену књигу Миодрага Радовића — *Компаративни кваријет* („Академска књига”, Нови Сад, 2014), посвећену значајним српским компаративистима (Миодрагу Ибровцу, Драгиши Живковићу, З. Константиновићу и Драгану Недељковићу).

остварења. Тако је, на примјер, тек недавно објављена књига Милорада Никчевића — *Њеџош и Љубиша: ујшцаји и њаралеле* (Подгорица, 2011), док је у оквиру едиције *Десећ векова српске књижевности* у сто књига објављен избор — *Стефан Мићров Љубиша. Марко Миљанов* који је приредила Лидија Томић (Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2017). Њима су претходиле компаратистичке студије и огледи, чији су аутори: Жозе Погачник (фр. Левстик и Љубиша, 1976), Жељко Ђурић (Љубиша и Манцони, 1999), Бранислав Остојић (Љубиша и Вук), Бранко Поповић (Матавуљ и Поповић), Зорица Радуловић (Љубиша и Поповић), Бранислав Човић (Љубиша и руски приповједачи), Јован Чађеновић (Љубиша и Поповић), Мићун Павићевић (књаз Никола и Поповић), Радосав Меденица (књаз Никола и Поповић), Драгомир Ђокић (Лазар Костић и Поповић), Душан Костић (Поповић и Трифун Ђукић), Бранко Поповић (Поповић и М. Лалић), као и неколико сродних, а ненаведених прилога.⁴

Највише аналитичке домете у љубишологији остварио је Ново Вуковић (1937–2002) у рукописној, недовољно коментарисаној расправи која представља његов магистарски рад — *Лик Вука Дојчевића у књижевном дјелу Свјетлана Мићрова Љубише* (Београд, 1967) и често коментарисаној монографији — *Пријовиједање као ойсеција (Студија о Љубишином дјелу Причања Вука Дојчевића)*, Цетиње, 1980. У најзначајније монографије о овом писцу неопходно је уврстити докторску дисертацију Божицара Пејовића — *Књижевно дјело Стефана Мићрова Љубише* (Сарајево, 1976), књигу Ђура Пејановића — *Љубишино дјело у свјетлу књижевне критике и историје књижевности* (Подгорица, 1996), Радослава Ротковића — *Студије о Љубиши* (Подгорица, 2014). Занимљиво су компоноване и књиге Војислава П. Никчевића — *Љубишина језичка ковница* (2003), Миодрага Јовановића — *Говор Пашићровића* (Подгорица, 2005) и Миодарке Тепавчевић — *Језик Стефана Мићрова Љубише* (Подгорица, 2010), као и двије књиге Ларисе Ивановне

⁴ Ту прије свега мислимо на наше студије: „Књижевни мит о Шћепану Малом у дјелима Стјепана Зановића, Петра Другог Петровића Његоша и Стефана Митрова Љубише” (2018), „Компаративно проучавање Његошевог и Љубишиног дјела” (2018) и „Свако причање има своје законе (Компаративно проучавање Причања Вука Дојчевића и Примјера чојства и јунаштва)”, 2019, у штампи.

Раздобудко-Човић — Љубишина „Бисерница” (Пословице и мудре изреке у Љубишином дјелу), Будва, 2003. и Стилски ефекти Стефана Миширова Љубише (Фразеологизми, иаремije, иоредбене конструкије и иаремијски блокови у Љубишиној нарајивној ирози), Нови Сад, 2004, о којима смо написали посебне поговоре, доцније објављене под заједничким насловом „Кључар од језика” (2018).⁵

Истовјетна је и ситуација с књигом фрагментарне прозе — *Примјери чојсџива и јунашџива*, коју је за штампу приредио Симо Матавуљ, подијеливши је на: предговор, 71 наративну цјелину и епilog. У њој је најзаступљенији жанр *анејдоша* (коју смо подијелили у три поджанра: неразвијена анегдота, развијена анегдота и развијена анегдота с украсом). Знатно мањи број је *крајких крајких ирича* и *крајких ирича*, уз напомену да се по морфолошком и семантичком склопу разликују цјеловите и жанровски чисте форме од оних *иричера* који представљају хетерономну књижевну форму, јер су састављени од више жанрова, повезивани у веће наративне цјелине уз помоћ „везивног материјала” (*Bindenmaterial*), најчешће у виду ауторских коментара или есејистички интониране прозе.

Од раније је познато да се у *Причањима Вука Дојчевића* могу срести као посебне генолошке врсте — *maritima* (опис хаварије на мору) и *proskinitarion* (опис ходочашћа у земље Леванта). Такође је познато да се у *Примјерима чојсџива и јунашџива* могу срести веома ријетки наративни облици, са много елемената етнографије, путописне или есејистичке прозе, какав је 71. примјер. Због наглашеног процеса интерференције наративних врста и жанрова, није никакво чудо што су досадашње наратолошке и генолошке дефиниције Љубишине и Поповићеве прозе биле недовољно прецизне, особито уколико су се односиле на уопштене дефиниције — „средњовековна причања” (за Љубишину прозу) и „цртице из живота” (за Поповићеву прозу). Понекад је, управо стога, пожељно избјегавати рјешења која у ријетким предговорима предлажу

⁵ Под тим насловом предговори су објављени у монографији *Казалице Стефана Миширова Љубише* (ЦАНУ, Подгорица, 2018, стр. 251–269), с поднасловом „Допринос компаративном проучавању предајних облика”, од којих су неки (а нарочито пословице) поређени с изворним облицима у руском језику, тако да се за њих може рећи да истовремено припадају и компаративној књижевности и компаративној лингвистици словенских језика.

два анализирана писца, јер они без посредника упућују на коришћење топоса „завођење читаоца”. Тако, на примјер, Љубиша каже: „...јер иако ја нијесам у свом вијеку изнатио ни једне јединицате ријечи, не бих се могао зарећи да ми није којагод оприонула од онијех што су учени људи изњедрили”, док Поповић готово истим ријечима обавјештава Љубомира Ковачевића: „...све што сам ти предао скупио сам из народа, а по њиховим причањима”. Међутим, познато је да најрепрезентативније текстове у књизи (XXXI „Ако је мука трпјети, није паметовати” или примјер број 27) нијесу могли остварити сакупљачи, него само аутентични ствараоци, уз помоћ особите контемплације и имагинације.⁶

У скоро сваком „причању” или „примјеру”, свјесно или несвјесно оба писца воде рачуна о односу прототекста и текста, тј. о односу прототипа стваралачког субјекта, с једне, и епског субјекта, с друге стране, који се графички може представити као:

СТАВ → ГЕСТ → ОБЈАШЊЕЊЕ.

Зато писци потребну пажњу придају језгровитости, љепоти и занимљивости елаборираних тема и мотива, било да је ријеч о чиновима ликова које ваља похвалити као узорне (похвални говор или *laudare quod honestum*) или о чиновима које ваља покудити (покудни говор — *vituperare quod turpe*). Тога начела се аутори ригорозно придржавају особито у другом дијелу „причања” или „примјера”, у којима постаје све виднији приповједачки поступак понављања, што неминовно доводи до појаве стваралачког клишеа. Поменути клише, на директан или индиректан начин, свједочи о односу двају културних модела у чијим оквирима

⁶ За исцрпну анализу књижевног опуса неопходне су и књиге које бацају „бочну свјетлост” на анализирани опус. Такве су књиге Јагоша Јовановића — *Марко Миљанов: историјска и књижевна ситуација* (Цетиње, 1952), Милорада Матицког — *Историја као предање* (Београд, 1999), Вука Церовића — „Причања Вука Дојчевића Стефана Митрова Љубише” (Подгорица, 2000), Слободана Томовића — *Војвода Марко Миљанов* (1999) и Нова Вујошевића — *Војвода Марко Миљанов по групи људи међу Србима* (Подгорица, „Unirex”, 2005). Вриједни помена су још и компаратистички прилози Б. Јелушић, Ж. Поповића, М. Лутовца и Татјане Бечановић, ауторке занимљивог прилога „Семантичка структура чојства и јунаштва у црногорској књижевности” (2009).

настају (наративног и скриптивног, на примјер, посебно уколико се има у виду стваралачка тријада коју чине: *ѝриѝовједач* — *слушалац* — *ѝре-ѝриѝовједач*). На ту особеност је исправно указао Ново Вуковић, пишући о *разбору* и *разбориѝосѝи* (има их петнаестак врста), у којима, по правилу, доминира видно изражена критичка свијест писца-реалисте.

Проучавање Поповићевих дјела увелико је олакшало недавно издање *Цјелокуѝних дјела* у седам књига (Фонд „Марко Миљанов”, Подгорица, 2017, на 2.364 странице).⁷ Репрезентативна издања о овом писцу представљају: монографија водећег поповићолога Јована Чађеновића — *Књижевно сѝваралашѝиво Марка Миљанова* (Београд, 1981), потом расправа Живка Ђурковића — *Чојсѝиво и анеѝдоѝи* (Никшић, 1981), заједно са низом студија и огледа Ђузе Радовића, Милорада Стојовића, Радоја Радојевића, Слободана Томовића, Бранка Поповића, Асима Пеца, Бранислава Остојића, Радоја Симића и других. Вриједни помена су још и — *Речник Марка Миљанова* Ђорђа Костића (Wisconsin, 1971), *Језик Марка Миљанова* Рајке Биговић-Глушице (Подгорица, 1997), *Речник Куча* (Српска академија наука и уметности, Београд, 2013, који су саставили Драгољуб Петровић, Ивана Ђелић и Јелена Капустина, који садржи 12.000 лексичких јединица). Фонд „Марко Миљанов” планира да до 2020. године изда *Сабрана дјела Сѝевана Дучића* у шест књига (око 2.700 штампаних страница). Права је штета за науку што су прије неколико деценија (1958) загубљене још двије Дучићеве

⁷ Књигу прву — *Посланице. Примјери чојсѝива и јунашѝива* приредила је Рајка Глушица, књигу другу — *Племе Кучи у народној ѝричи и ѝјесми* Милорад Јеврић, књигу трећу — *Живоѝи и обичаји Арбанаса* Јелена Башановић-Чечовић, књигу четврту — *Проза. Есеји. Мирски заѝиси. Писма. Рјечник* — Живко Ђурковић, књигу пету — *Одѝовори Марка Миљанова у Боѝишићевој анкетиѝи о ѝравним обичајима* Радомир Прелевић, књигу шесту — *Марко Миљанов у оѝлегалу криѝиике* Р. В. Ивановић и Б. Г. Драгосавац, књигу седму — *Био-дѝблиѝографија Марка Миљанова* Бранка Г. Драгосавац.

Љубиѝина Сабрана дјела (Криѝичко издање) у пет књига (Титоград, 1988) приредили су: књигу прву — *Приѝовијесѝи црноѝорске и ѝриморске* Ђуза Радовић, књигу другу — *Причања Вука Дојчевића* Ново Вуковић, књигу трећу — *Бој на Вису. Преводи. Чланци. Говори* и књигу четврту — *Писма* Радослав Ротковић, књигу пету — *Био-дѝблиѝографија. Прилози* Мирослав Лукетић.

књиге — *Говор Куча и Рјечник Куча*, с обзиром на то да би се тек тада могла на примјерен начин компарирати ова два опуса.⁸

Компаративна истраживања Љубишиног дјела, како у оквирима националне тако и у оквирима наднационалне књижевности, најчешће су посвећена евидентним паралелизмима тога дјела и дјела Н. В. Гогоља — *Вечери на салашу близу Дикањке* (1831–1832) и *Мирјород* (1835), када је у питању фантастични реализам, као и поређењу с дјелом Тараса Шевченка, када је у питању хумористичка визија реализма. У нашој монографији о Љубиши (2018), посебну пажњу посветили смо поређењу Љубишиних повијести „Проклети кâм” (1875) и фантастичних проза Јована Грчића Миленка — „У гостионици код ‘Полузезде’ на имендан шантавог Торбара” (1868), „Сремска ружа” (1868–1869) и „Змијина кошуљица” (1868), као и двију сродних проза Милована Глишића — „Ноћ на мосту” (1873–1874) и дио „Главе шећера” (1875). Веома занимљиве резултате саопштили су проучаваоци *сказа* (Бранислав Човић, на примјер), нарочито када је у питању проза Н. С. Љескова и још неколико руских приповједача. Цјелокупно Поповићево дјело најчешће је срањивано с Плутарховим *Упоредним животописима* (*Vitae parallele*). У спису „*De virtute mortale*” Плутарх саопштава веома занимљиво становиште: „Хисторија је, дакле, сведена на кратке приче, повијесне анегдоте, на низ готово театарских сцена”. Наша сазнања видно је проширио С. С. Аверинцев књигом — *Плутарх и антиична биографија (к войросу о месџе классика жанра и в истџории жанра)*, „Наука”, Москва, 1973.⁹

⁸ Током одржавања вишегодишње културне, научне и умјетничке манифестације „Дани Марка Миљанова” (1991–2000) издато је више истоимених зборника радова: *Животи и дјело Марка Миљанова Појовића* (Титоград, 1992), *Дани Марка Миљанова* (I), 1994, *Дани Марка Миљанова* (II), 1996, *Дани Марка Миљанова* (III), 1997, *Дани Марка Миљанова* (IV), 1998, *Дани Марка Миљанова* (V), 2000, као и *Илустрирана монографија* (1998), издата само у неколико примјера. Сва наведена издања уредио је Р. В. Ивановић.

⁹ У монографији о *Причањима Вука Дојчевића*, Ново Вуковић је ово дјело поредио са: Бокачевим *Декамероном*, зборником прича *Хиљаду и једна ноћ*, *Романом о Есоју*, *Премудрим Акиром* и зборником прича које казују Насрадин хоџа, Ђоса и Еро. Занимљиво би било, по нашем мишљењу, упоредити ову књигу с књигом Паола Куеља — *Биџи као река* (*Ser como o rio que flui*, Barcelona, 2009), која садржи кратку 101 причу. Матија Бећковић је објавио књигу *Сџо џорџреџа* (Београд, 2018), па тим поводом каже: „У ствари, имам их више.

2.

Књижевни историчари Љубишино и Поповићево дјело сврставају у различите стилске формације (од романтизма до реализма). У досадашњим прилозима ми тврдимо да Љубиша припада *порореализму, фантастичном и критичком реализму*, а да Поповић припада *класичном, фолклорном и социјалном реализму*, о чему систематично пише Милорад Јеврић у двотомној монографији — *Историја српске књижевности — Реализам* (Косовска Митровица — Бања Лука, 2017, I том: стр. 648, II том: стр. 586). При томе је неопходно напоменути да Љубиша припада почетној, а Поповић завршној фази реализма. Истовјетну сагласност показују књижевни теоретичари, особито нараторолози и генолози. Они су у потпуности сагласни с мишљењем фолклористе Карела Чапека да „Свако причање има своје законе” и да је у њиховом дјелу лако препознати два процеса: утицај духа епохе на „причања” и „примјере”, као и утицај њихових остварења на продукциони модел тумачења и разумијевања, било да је ријеч о интегралној, било о фрагментарној прози.

Као што се може претпоставити, у средишту нараторолошких и поетолошких исљеђивања феномена и ноумена нашла су се два процеса: процес фрагментације и процес интеграције реалистички конципиране прозе. Веома често проза је грађена на диспуту писца и читаоца, било да је у питању диспут с познатим опонентом (*neikos*), било с непознатим опонентом (*diatriba*). Први процес посвећен је односу историографије и књижевне умјетности,

---

Али Борхес каже да сто није број, већ ознака за безброј”. Недавно је објављена књига С. Дучића — *Разне народне приповијетке* која садржи 102 приповијетке (Подгорица, 2018).

Љубишино дјело мора се повезати с књигама црногорских паметара (Стевана Петрова Вукотића, Костадина Радова Радуловића и Ивана Војиновића Мартинова). Ово повезивање је значајно утолико више уколико у средиште наше анализе доспију типови патријархалне наратије: „јуначки разговор” или „црногорски сједник”. Вуковић, међутим, није довољно пажње покљонио паралели *Причања* са Манцонијевим *Вјереницима*, Де Амичисовим путописом *Цариград*, романом *Трисћан и Изолда*, Душановим *закоником* и *Цетињским љетописом*, као и појединачним дјелима италијанских вериста (Ђ. Верга и Ђ. Капуана, између осталих). Поједини љубишолози указивали су још на паралеле с Пушкином, Маколијем, Бајроном, Арањијем, Вуком Врчевићем, Кишом и другим.

прецизније речено односу темпоралности и наративности, док је други посвећен сукобу наративног и скриптивног модела култура у којима писци стваралачки дјелују. Посматрано са становишта психологије и филозофије стварања, у питању је однос колективне (фолклористичке) и индивидуалне имагинације (умјетничке). Наведени однос је пресудан у анализи приповједачких поступака, типова наратије и типова наратора, по којима су препознатљиви у анализи рецептивног модела.

У вријеме књижевног формирања Љубишиног и Поповићевог, доминирају идеје Вукове епохе. Преовладава народњачки покрет као глобална идеја времена и величање свеукупне националне традиције. Отуда не представља никакво чудо што су и Љубиша и Поповић пронашли „учитеље енергије” у неисцрпном богатству усменог народног стваралаштва, чијем даљем обogaћивању доприносе и они сáми својим стваралачким дјелом. Истоврстан извор пронашли су у Вуковом сакупљачком и оригиналном стваралаштву, као и у драгоцјеном Његошевом дјелу. У недатираном огледу „Стјепан Митров Љубиша” (објављеном 1966), И. Секулић тврди да њихово дјело представља „филтрирану народну мудрост” и „овејано духовно благо”. Потврду Исидорином мишљењу представља податак да су Љубиша и Поповић и сами с временом постали „учитељи енергије” таквим писцима као што су С. Матавуљ, П. Кочић, И. Андрић, М. Лалић и други.

И парадигматским и синтагматским осама дјела, Љубиша се залаже за чистоту и љепоту језика на коме пише. На то указује мото преузет из Вуковог предговора *Српским народним ѝријовијейкама*: „Нека родољубиви Мушицки лети за Пиндаром и Хороцијем... нека дубоко замишљени Соларић истражује и доказује каквијем су језиком говорили земљаци Рема и Ромула; коме Србину српски језик не ваља нека се поправља по своме *вкосу* и нови нека гради; не завидевши, на част свакоме своје. А ја ћу само да готово скупим оно што је народ српски већ измислио” (књ. 2, стр. 69).

У предговору хроници *Племе Кучи у народној ѝричи и ѝјесми*, писаном на Медуна, 2. VIII 1893, Поповић искрено и исповједно свједочи о процесима претходних иницијација: „Кá што реко, најпријед сам почео преписиват народне пјесме. Кад сам видио, да и’ је много више но што сам мислио, а знајући да о Кучима нема

историје, почео сам и од тога бјележит по народније доказа, по којијема се може дознат права истина. Тако су постали *Племе Кучи у народној ѝричи и ѝјесми* и ја под старост књижевник” (књ. 1, стр. 49). Сва три списатеља о којима је ријеч дубоко су вјеровала да вјеродостојним сакупљачким радом истовремено формулишу и субјективно и интерсубјективно искуство и сазнање. О томе Вук пише: „У писању историје куди оно што му није по вољи и хвали оно што му је по вољи, ја за то не вичем на њега; али за себе мислим да то није од потребе, него да је доста кад се каже како се што догађало, па читаоци нека сами суде и пресуђују шта је за куђење, шта ли за хвалу”.¹⁰

Осим до историјске и књижевне истине, Љубиши је веома стало и до научне истине, о чему свједоче његова архивска истраживања у Котору, Дубровнику, Задру, Трсту и Бечу. У причању II „Свуда пођи, дома дођи” (биљешци бр. 6) писац обавјештава читаоца да је С. М. Сарајлија користио исти мотив (објављен у *Дики црнојорској*), односно да Сарајлијин Мрђен није ништа друго „до наш Дојчевић” (књ. 2, стр. 80). У уводном тексту „Вук Дојчевић” (књ. 2, стр. 72) Љубиша такође тврди да је Вук Дојчевић историјска личност и поткрепљује ово мишљење наводећи другу Вукову књигу *Српских народних ѝјесама*, у којој се Вук спомиње као савременик

¹⁰ Видјети монографију Јована Вукмановића — *Пашићровићи, анићројолошко-ејнолошка исјићивања* (Цетиње, 1960), три књиге *Пашићровских исјрава*: књигом првом обухваћене су исправе од XVI до XVIII вијека (приређивачи су: М. Божић, Б. Павићевић и И. Синдик, 1959), књигу другу (Будва, 1990) приредили су: Ј. Бојовић, М. Лукетић и Б. Шекуларац, а књигу трећу (Петровац на мору, 1999) Б. Шекуларац. Вриједна помена је и књига Милорада Т. Миловића — *Библиографија о Пашићровићима* (Петровац на мору, 2001), којом је обухваћено 10.227 библиографских јединица.

О историји Куча читалац се може информисати на основу недавно објављених књига Предрага Р. Петровића — *Поријекло Куча — Дрекаловића — Према млејачким анализима и докуменћима (исћориографска расјрава)*, I дио и *Поријекло Куча — Дрекаловића — Преци Касћриоћи и Масареци (исћориографска исћраживања)*, II дио (Фонд „Марко Миљанов”, Подгорица, 2016, укупно 641 стр.). Такође су занимљиве Поповићеве књиге — *Племе Кучи у народној ѝричи и ѝјесми* (Београд, 1904) и *Живоћ и обичаји Арданаса* (Београд, 1907), као и њима сродна књига Стевана Дучића — *Живоћ и обичаји ѝлемена Куча* (Београд, 1931), коју је приредио Јован Ердељановић, а поново издао подгорички СИД у два маха (1998. и 2004). У припреми је ново издање (2019).

Иван-бега и Ђурђа Црнојевића.¹¹ Насупрот Љубиши, Иван Т. Калуђеровић, у расправи „Стефан Митров Љубиша: Причања Вука Дојчевића: Вук Дојчевић — ипак, није историјска личност” (Београд, 1972), оспорава то мишљење и наводи као изворе Љубишина „причања” два важна издања — *Душанов законик* (у два издања) и *Цетињски љетопис*.¹²

Најшири круг расправе о бројним паралелизмима фрагментарних проза представља сучељавање двају глобалних културних модела: Истока као аморфне и Запада као кристалне цивилизације, будући да се они и сучељавају и прожимају управо на балканском простору, као и простору сусједа (апенинском и кримском). Знатно ужи круг је посвећен расправи о Древној причи, састављеној од Левантинске и Библијске приче. Трећи, најужи круг расправе посвећен је односу патријархалног и грађанског модела културе, тј. односу усмене и писане књижевности. Типолошки посматрано, Љубишина *Причања* могу се подијелити у петнаестак типова прича, у зависности од тога што сматрамо стилском доминантом у њима: *алејоријска* (XIV), *вилинска* (XV), *шаљива* (I), *лирска* (XXII), *дијатриба* (XIV), *сказ* (XXIV), *неочекивана* (XVIII), *ејнографска* (XXIII), *јетописна* (XXXI), *лејендарна* (XXI), *судска* (XVIII), *maritima* (XXX), *басна* (XIII, XXXII), *бајка* (XIII) и читав

¹¹ У 80. пјесми „Смрт војводе Кајице” В. С. Караџић поименце спомиње не само „елчи башу Дојчетића Вука” него и низ његових савременика (Бошка Рајчевића, Стојана Степојева, Јовицу Ресавца, Ђура Големовића, Павла Орловића, Рада-бег Мијајла, Манојла Грчића, Дамјана Шајновића и војводу Радоњу Кајицу). У 89. пјесми „Женидба Ђурђа Црнојевића” (стр. 354–357) Вук Дојчевић је средишни лик (нарочито у стиховима 12–60). У овој пјесми Вук се слави као побратим Ђурђа Чарнојевића (и дословно и фигуративно), јер он преноси Ђурђево књиге (писма) Ивану Црнојевићу.

¹² И Љубиша и Поповић били су пријатељи реномираног европског научника Валтазара Богишића (1834–1908), који је и сâм био марљиви сакупљач народних умотворина — *Народне њјесме из сџаријих, највише ѓриморских зайиса*, књ. I (Београд, 1878), збирке црногорских сентенција (сакупљених 1885. и 1893), збирке *Народне ѓриповијетке из Мосџара* (Сарајево, 1955, *Croatische — servische Frauenlieder*, Wien, 1865), збирке рибарских пјесама из Цавтата и околине и 45 група изрека, објављених у књизи Зорана Рашовића — *Боџишићеве ѓравне изреке* (ЦАНУ, Подгорица, 2016). О томе смо опширније писали у студији „Богишићев допринос сакупљању, проучавању и објављивању најстаријих народних пјесама (с посебним освртом на бугарштице)”, *Зборник радова о Богишићу, Подгорица*, 2018.

низ других (*циркуларна, реверзибилна, задржана, везивна, незавршена, меандрирана и грује*).¹³

Када је ријеч о конструкционој и композиционој схеми проза, оба писца припадају типу реалиста — присталица *тхеорије сѝон-тшаносѝи*, с обзиром на то да су и „причања” и „примјери” настали у релативно кратком временском раздобљу и да писци нијесу инсистирали на накнадној доради, допуњавању и преради. О томе смо опширније писали у опсежним студијама „Фолклорни и наративни облици у *Причањима Вука Дојчевића*” (2000) и „Доброчинство као активни принцип Поповићевог епоса (Семантичка и морфолошка кореспонденција наративних облика у фрагментарној прози *Примјера чојсѝва и јунашѝва*)”, 2003.¹⁴

Упркос евидентној незавршености фрагментарних проза, које су условљене сваком врстом мозаичне композиције, на постојање оквира књига (*Rahmenerzählung*) упућују постојећи композициони оквири: мото (стр. 69), уводни текст „Вук Дојчевић” (стр. 71–72), а само условно и дјелимично — I „Ако лаже коза, не лаже рог” (стр. 73–78). Њима је омеђен оквир догађајних низова (од 4. априла 1422. до краја XV вијека), али јој очито недостаје други дио композиционог прстена. Како се пословица сваког од XXXVII причања, по правилу,

¹³ Посебна врста интердисциплинарног истраживања посвећена је медитеранском моделу културе (од историографије до културологије). Упутно је видјети књиге: Фернана Бродела — *Медијтеран и медијтерански свет у доба Филија II* (1949) и *Средоземље у сѝаром веку (Праисѝорија у анѝичком веку)*, 2007, Предрага Матвејевића — *Медијтерански бревијар* (1987) и Едварда Саида — *Оријентализам* (2008).

¹⁴ У *Примјерима чојсѝва и јунашѝва* налазимо сљедеће врсте и жанрове:
— наративна секвенца (9, 47);
— неразвијена анегдота (1, 7, 18, 20, 31, 32, 34, 36, 37, 44, 50, 51, 53, 56);
— развијена анегдота (2, 3, 4, 8, 10, 11, 13, 16, 17, 19, 21, 30, 33, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 58, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68);
— развијена анегдота с украсом (6, 12, 14, 15, 22, 23, 24, 26, 29);
— кратка кратка прича (5, 25, 28, 57, 59, 63, 69, 70, 71) и
— кратка прича (27).

Посебну пажњу Поповић је посветио „позитивним примјерима”, али нијесу ријетки ни „негативни примјери” (Пунан Дедин Ораовац, Ристо Божићин Васојевић, Елез Брунчевић, Радован Кукорога и други). Неки од „примјера” су на различите начине међусобно повезани у шире епске форме (3. и 4, 9. и 10, 14. и 15, 16. и 17, 20. и 21, 24. и 25, 27. и 28, 34. и 35, 36. и 37, 39. и 40, 53. и 54, 64. и 65, 69. и 70).

понавља на почетку и на крају текста, то се лако може закључити да она има изузетно важну улогу: и због реторике наслова и због тога што сама собом представља унутрашњи композициони прстен сваког од „причања”. Проза *Примјера* је добила цјеловит композициони прстен. Прву половину чини „Предговор” о доброчинству (стр. 21–22), писан на Медуну 1900, док другу половину чини ненасловљени Епилог (стр. 65). Временски оквир *Примјера* односи се на историју Дрекаловића (почевши од 1515. године, па надаље), док средишњи дио испуњавају догађајни низови из прве, у мањој, и друге половине XIX вијека, у много већој мјери. При томе, није на одмет податак да писац као епске јунаке не бира живе примјере (ни позитивне ни негативне), да не би дезавуисали и себе и писца.¹⁵

*

Неспоран је податак да оба писца показују апсолутно поуздање у причу. То значи да стваралачким рафинманом бирају махом препознатљива својства истините и поуздане приче, прикладне да удовољи бројним и разноврсним функцијама (историјској, научној, умјетничкој, естетичкој, етичкој и дидактичкој). Писци једновремено, и књижевним и идеолошким дискурсом, показују свој апологетски однос према приповједачу као моделу прозне егзистенције, намијењене и садашњости и будућности. Љубиша тим поводом пише: „А док народ изнађе ил’ изнити новијема стварима подобра имена, а новијем мислима народне облике, требало би да учени људи држе стране изреке, док год из народа не притеку наше влаште, јер ће бити нашим потомцима свакако лакше те туђице

¹⁵ Монографије о Љубиши и Поповићу настајале су током четири деценије (од 1981. до данас). Оне су објављиване у више издања: *Реторика човјечности* (*Морфологија и семантика гјела Марка Миљанова Појовића*), „Цветник” — Културно-просвјетна заједница Подгорице, Нови Сад — Подгорица, 1993, стр. 296. и *Марко Миљанов Појовић* („Пегаз” — „Орфеус”, Бијело Поље — Нови Сад, 2003, стр. 378), као и *Самойиси и казалице Стефана Миширова Љубише* („Змај”, Нови Сад, 2000, стр. 192) и *Стефан Миширов Љубиша* („Пегаз” — „Орфеус”, Бијело Поље — Нови Сад, 2003, стр. 200). Друге верзије објављене су у оквиру наших *Изабраних гјела* у седам књига (2003–2004). У првом колу објављене су монографије о Његошу, Љубиши, Поповићу и краљу Николи, а у другом о Ристу Ратковићу, Михаилу Лалићу и Душану Костићу. Првом колу разговор је написала Соња Томовић-Шундић, а другом колу Весна Вукићевић-Јанковић.

истриједити него ли удомљену копилад” (књ. 2, стр. 71). И Поповић ову идеју саопштава као „мјесто с издигнутим значењем” и „појачаном чујношћу”: „Великодушно, дакле, не олијени се и не заборава да и мала великодушност светли слашћу срце ни у душу заноси! Не занеси се за велике побједи, које с просутом крвљу земље и градове обарају, до се занеси за мале побједи, тек које божански дишу и миришу!” (књ. 2, стр. 22).

На крају ваља нагласити и то да постоји потпуна сагласност основних премиса Љубишине и Поповићеве поетике и аутопоетике. Они слиједи давнашњу хуманистичку апофтегму — „Чинити и бити!”, јер је она прави израз њихове егзистенцијалне и стваралачке дејствене филозофије. Њихов говор и чин свакодневно богате „каталог врлина” у континуираној борби с „каталогом мана”. Стога свака казана или написана ријеч обавља двојаку функцију: *документна* (причања) и *монументна* (примјера). И епски и стваралачки субјекти су свакодневно изложени ригорозном суду времена. Љубиша сумира сопствена искуства у предговору „Читаоцу”: „Моја је намјера била, да овом радњом учувам неколико знаменитијех догођаја своје отаџбине, а узгред да опишем начин живљења, мишљења, разговора, напакон врлине и пороке својијех земљака, па све то да предам потомству онако како сам чуо и упамтио од старијех људи, јер видим да се свакдан те ствари преображују и гину све што напреднији дотицај и поплави туђинства” (књ. 1, стр. 35). Писац уочава, у другој половини XIX вијека, нестајање епске и витешке Црне Горе и Приморја, као и рађање нове, сервилне и меркантилне државе, на што су у много већој мјери скренули пажњу и два позната ствараоца тога доба (Јосеф Холечек и Герхард Геземан у прилозима о Поповићу).¹⁶

¹⁶ Примиијенимо ли строге вредносне критеријуме на Љубишину и Поповићеву фрагментарну прозу, лако се могу издвојити „причања” и „примјери” који репрезентују њихов стваралачки потенцијал. Таква су „причања”: XXIV „Ко пружа ноге мимо бијеља, зеде” и XXXI „Ако је мука трпјети, није паметовати”. Њима су веома блиска и: III „При муци триста, по муци ништа”, IX „Каква је-ђа таква међа”, X „Женски донос, празан понос”, XI „Нешто нешта изјело, пак од нешта нешто остало”, XXII „Страхић козе пасе”, XXIII „Некоме на глас, а некоме на част”, XXV „Чиста памет — ријетко благо”, XXVI „Најтеже је доћи врагу трага”, XXVIII „Како који слијети све горе гуди”, XXX „Ко се хвали тај се кашом храни” и XXXV „Гдје је слоге, ту је и напријетка”.

Двије деценије касније исту идеју саопштио је Поповић на крају 63. примјера: „Народ прати ријечи једније љуђи, па не гледа јесу ли то мале ријечи, но колико су близу истини и каквијем карактером миришу. Из тих ријечи ваде примјер с обадвије стране, да се једној ближе а једно дâље” (књ. 2, стр. 58). Најкраће речено, реалистички оријентисани писци попут С. М. Љубише и М. М. Поповића цјелокупним егзистенцијалним, креативним, етичким и интуитивним способностима служе реалности, обогаћују скриптивну баштину Епохе, увјерени у истину да се биће свијета и биће књиге могу изједначити. На то се, много касније, упутио и мислилац Пјер Бурдије у виду поетске апофтегме:

„Није више мојуће ѿосѿојаѿи,
на свеѿу без ѿомоћи књиѿа”.¹⁷

Истовјетан је случај и с Поповићевим репрезентативним „примјерима”: 25 (о Крцу Лазареву), 27 (о побратимству Петра Бошковића и Нова Попова), 28 (о мегданима просилаца кћери војводе Радоње Петровића), 42 (о храбрости Неде Мартинове), 43 (о Веку Илинчићу), 49 (о сукобу Кустудија и Шпадијера), 55 (о сердару Мркоју), 61 (о Хајдару Цукићу) и 64 (о Шуту и Књазу).

¹⁷ Студија је први пут саопштена на научном скупу „Књижевно дјело Стефана Митрова Љубише у свом и нашем времену (1878–2018)”, одржаном у ЦАНУ, Подгорица, 7–8. XI 2018. Нама су посебно занимљива излагања Иве Гргић-Мароевић и Тонка Мароевића „Љубишин пријевод Ариостових сатира”, Бранислава Остојића „Стефан Митров Љубиша и Вуков модел књижевног језика у Црној Гори”, Радмила Маројевића „Сто педесет година Љубишиног издања *Горској вијенца*”, Милице Сенкове „Стефан Митров Љубиша и његов родни крај у пољским очима” и Миле Медиговић-Стефановић „Женске главе у *Горском вијенцу* у обзорју Љубишиног огледала”.

У зборнику радова *Стефан Митров Љубиша — инѿерѿексѿиуална инѿерѿреѿѿација*, с научног скупа одржаног у Будви, 27–28. II 2018, сродне провијенцијенције су сљедећи прилози: Душка Певуље „Причања Вука Дојчевића и причања Симеуна Ђака: извори и разлози причалачке страсти”, Перивоја Поповића „Свето тројство књижевне Црне Горе — Његош, Марко и Љубиша између класике и постмодернизма”, Марка Недића „Стефан Митров Љубиша/Данило Киш — интертекстуалне паралеле”, Радмила Маројевића „Стефан Митров Љубиша као приређивач и коментатор *Горској вијенца*”, Марије Летић „О преводилачком раду Стефана Митрова Љубише” и Милуна Лутовца „Наратор Медитерана Стефан Митров Љубиша”.

Радомир В. ИВАНОВИЧ

КАЖДОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО ИМЕЕТ СВОИ СОБСТВЕННЫЕ ЗАКОНЫ
(СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПОВЕДЕНИЯ ВУКА
ДОЙЧЕВИЧА И ПРИМЕРЫ ДОСТОИНСТВА И МУЖЕСТВА)

Резюме

Исследование „Каждое свидетельство имеет свои собственные законы” было написано после окончания эстетическо-поэтических монографий *Казалице Стефана Митрова Любиши* и *Поэтика и этика Марка Милянова*, подготовлены к печати в конце 2018. года.

Исследование было разделено на три части:

— Первая часть посвящена теоретическим исследованиям и обобщению научных результатов о работе Поповича и Любиши, так как время составило два основных вида деятельности — *любишология* и *поповичология* как области междисциплинарных исследований с участием двадцати дисциплин.

— Вторая часть посвящена прикладной уровни и точном утверждению сравнительно небольшого сходства и разнообразия двух работ, так как оба принадлежат протореализму, фольклорному и критическому реализму.

— Третья часть посвящена комментариям первичной и вторичной литературы. Они, комментарии, в значительной степени помогают читателю легко ориентироваться в очень сложной теме, проблемах и апоремах вопрос, особенно когда речь идет о исследованию нарратологии, генологии, сравнительной литературы и культурологии.

Ключевые слова: трагедия, повествование, рассказчики, сравнительные исследования, фрагментация, интеграция, проза мудрости, нарратология, генология, фольклор, культурология

